

УДК 378.046.4

Сокол Ірина Миколаївна

старший викладач

Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Запоріжжя, Україна

Dominic28@yandex.ru

МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДО ВИКОРИСТАННЯ КВЕСТ-ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті висвітлено один з аспектів педагогічного дослідження підготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти до впровадження квест-технології в освітню діяльність. Для підготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти необхідне будівництво сучасної моделі, як цілісного педагогічного процесу, яка б базувалась на основі провідних традицій педагогіки і сучасних педагогічних інновацій і допомогла вчителю сформувати готовність до впровадження квест-технології у професійній діяльності. У цій статті представлено характеристику моделі підготовки вчителів, розкрито її концептуальну й методологічну основи, описано принципи і форми навчання, організаційно-педагогічні умови, розкриті основні компоненти моделі.

Ключові слова: квест; квест-технологія; підготовка вчителів; модель.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасна українська система освіти знаходиться в оновленні. Нині відбуваються освітні реформи, які покликані вдосконалити освіту, у тому числі покращити інноваційну діяльність вчителів. Згідно Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті в країні має стверджуватися стратегія прискореного, випереджувального інноваційного, розвитку освіти і науки; повинні забезпечуватись умови для розвитку, самоствердження і самореалізації особистості впродовж життя. Система освіти має забезпечувати формування у дітей і молоді цілісної наукової картини світу, сучасного світогляду, творчих здібностей і здатності до самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукомістких і інформаційних технологій, мобільності та конкурентоспроможності на ринку праці. Але для навчання і виховання такої особистості самі педагогічні працівники мають відповідати цим вимогам, тому підготовка педагогічних і науково-педагогічних кадрів, їхнє професійне вдосконалення є важливою умовою модернізації освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки вчителів знайшла відображення у вирішенні широкого кола теоретичних і прикладних питань, пов'язаних з: науково-педагогічним супроводом професійного зростання освітян (Дивак В., Сльникова Г., Маслов В., Протасова Н., Сисоєва С., Сущенко Л.), розробкою концепції неперервної освіти і підвищення кваліфікації (Змеєв С., Ничкало Н.), проблемами психології і підготовки вчителів (Рубінштейн М., Клепцова Є.), розробці сучасних підходів до підвищення кваліфікації педагогічних кадрів і розвитку інноваційної культури педагога (Алексашина І., Анісімов Н., Вершловській С., Воронцова В.). Питанню впровадження квест-технології в освітній процес приділяють увагу Багузіна О., Биховський Я., Воробйов Г., Гапеева О., Грабчак Д., Гриневич М., Желізняк Л., Заводнюк В., Іванова Л., Іць С., Кононец Н., Кузнецова Т., Китманова О.,

Статкевич А., Напалков С., Нечитайлова О., Цодікова Н., Шаматонова Г., Шевцова О., Шмідт В., Шульгіна О. та інші.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз сучасної наукової-педагогічної літератури свідчить, що нині накопичено певний досвід підготовки вчителів навчальних закладів, проте залишається не висвітленою проблема підготовки вчителів до впровадження квест-технології. Як наслідок, недостатньо розроблено питання теоретичного й методичного забезпечення процесу професійної підготовки в даному напрямі, що визначає доцільність розробки моделі підготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти до впровадження квест-технології в освітній діяльності.

Мета статті. Мета статті полягає у визначенні і характеристиці основних структурних елементів моделі підготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти до впровадження квест-технології в освітній діяльності.

2. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для побудови моделі підготовки вчителів до впровадження квест-технології в освітню діяльність вивчалась науково-педагогічна література в даному напрямку.

Крім того, вважаємо квест-технологію інновацією в освіті, тому огляд теоретичних основ підготовки вчителів в системі післядипломної підготовки вчителів до впровадження квест-технології здійснений на аналізі науко-педагогічних праць в області інноваційної діяльності вчителів. Під інновацією розуміємо – принципово нове утворення: нова ідея, принцип, форма, зміст, структура тощо, що істотно змінюють сформовану практику; під інноваційною діяльністю – включення вчителя в діяльність по створенню, освоєнню і використанню педагогічних нововведень в практиці навчання і виховання учнів, створення в освітньому закладі певної інноваційного середовища.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для підготовки вчителів в системі післядипломної педагогічної освіти необхідне будівництво сучасної моделі, як цілісного педагогічного процесу, яка б базувалась на основі провідних традицій педагогіки та сучасних педагогічних інновацій та допомогла вчителю сформулювати готовність до впровадження квест-технології у професійній діяльності.

В основу моделі підготовки вчителів до впровадження квест-технології покладено педагогічні компоненти, складові яких перебувають у логічному взаємозв'язку і системній єдності: замовлення сучасного суспільства, мета, концептуальні засади, методи і засоби навчання, навчальні програми, організація навчально-пізнавальної діяльності, критерії та рівні сформованості умінь, а також передбачуваний результат.

У розробці моделі спираємось на основні **принципи моделювання**: принцип динамізації (необхідність у розробці такої моделі, яка б найбільше відповідала сучасному рівню безперервного професійного навчання і сприяла формуванню готовності вчителів до впровадження квест-технології); принцип підвищення ступеня ідеальності (будь-яка система, розвиваючись, прагне стати більш надійною й ефективною, тобто максимально наблизитись до ідеального стану. Досягнення такого стану можливо лише у разі створення такої структури, елементи якої будуть знаходитись у взаємозв'язку і разом спонукати до досягнення мети); принцип повноти

частин системи (кожен елемент моделі є накопичувачем деякої інформації про неї, чим повніша і якісніша інформація, тим більш висока організація цієї моделі).

Будуючи модель підготовки вчителів до впровадження квест-технології, спираємось на **методологічні підходи**, які, за думкою багатьох учених, є найбільш перспективними підходами [9; 10; 1; 3]: системний підхід (спрямований на розкриття цілісних педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину [2, с. 305]); діяльнісний підхід (ґрунтується на врахуванні єдності підсистем викладання й учіння, які функціонують у нероздільній цілісності, взаємозв'язках і взаємовпливах, попри це, здійснення педагогічної діяльності забезпечує розвиток особистісних рис і якостей учителя й учня, впливає на формування їхніх ставлень, інтересів, ціннісних орієнтацій, професійних позицій [5]); андрагогічний підхід (опрацювання змісту, організаційних форм, методів і засобів навчання дорослих, використання для цієї мети засобів масової інформації, радіо й телебачення; визначення оптимальних інтервалів між періодами інтенсивного навчання, функціонування професійних курсів залежно від характеру виробництва [2, с. 25]); компетентнісний підхід (передбачає аксіологічну, мотиваційну, рефлексивну, когнітивну, операційно-технологічну та інші складові результатів навчання, що відбивають прирошення не лише знань, умінь і навичок, а й досвіду емоційно-ціннісного ставлення); акмеологічний підхід (спрямований на вдосконалення і корекцію професійної діяльності, забезпечує керування індивідуально-професійним розвитком учителя, орієнтує його на постійне самовдосконалення і здатність до самореалізації, саморегуляції і самоорганізації [5]); комунікативний підхід (визначає, розкриває, актуалізує комунікацію як онтологічну, телеологічну, аксіологічну основу розвитку особистості й методологічну основу освіти (педагогіки) [4]); синергетичний підхід (характеризує особистісний розвиток педагога й учня не тільки як поступовий, лінійний, безконфліктний процес, а як процес, що супроводжується суперечностями, які зумовлюють трансформацію ціннісних орієнтацій, самопізнавальну і самовиховну активність [5]).

Для ефективної підготовки вчителів до впровадження квест-технології є необхідність у впровадженні системи організаційно-педагогічних умов. Розглядаючи різні підходи, під організаційно-педагогічними умовами формування готовності вчителів до впровадження квест-технології, будемо розуміти сукупність сприятливих умов, які закладені безпосередньо науково-педагогічним осередком системи післядипломної педагогічної освіти для цілеспрямованої підготовки вчителів до впровадження квест-технології. Проаналізувавши сучасні праці з питань підготовки вчителів до впровадження квест-технології, а також розглядаючи послуги інститутів післядипломної освіти в даному напрямку, визначаємо такі **організаційно-педагогічні умови**: розробка освітніх навчальних квестів (квест-змагання); розробка і реалізація в освітньому процесі навчальної програми підготовки вчителів у міжкурсовий період до використання квест-технології; участь в обласній творчій групі; впровадження віртуального методичного сайту підтримки вчителів у курсовий і міжкурсовий період щодо впровадження квест-технології в освітній процес.

Модель підготовки складається з 3-х компонентів: цільовий; змістовий та операційно-дійовий; оцінювально-результативний.

Цільовий компонент визначається замовленням сучасного суспільства на підготовку вчителів до впровадження квест-технології, у ньому визначається мета і основні задачі. Мету підготовки вчителів до впровадження квест-технології визначаємо як формування професійної готовності вчителя до впровадження квест-технології у своїй діяльності. Якщо конкретизувати мету підготовки, то вона полягає у формуванні ціннісних орієнтацій, позитивної мотивації щодо впровадження квест-технології;

формуванні сукупності професійних знань, умінь; формуванні особистісних якостей; формуванні креативності і творчості; формуванні вміння аналізувати свою діяльність.

Однак ефективне здійснення підготовки вчителів до впровадження квест-технології передбачає актуалізацію мотиваційної складової професійного становлення особистості (мотиваційний компонент). Виокремлення цього компонента зумовлено тим, що питання мотивації педагогів досить актуальна [6] отже, посилення мотивації розглядаємо як важливий засіб підвищення ефективності підготовки.

Змістовий та операційно-дійовий компонент визначається теоретичною підготовкою (фундаментальні знання про квест-технологію, можливості її застосування в професійній діяльності тощо) і практичною підготовкою (базові і професійно-орієнтовані вміння і навички впровадження квест-технології). Теоретична підготовка включає когнітивний компонент (сукупність знань педагога про суть і специфіку квест-технології й умінь застосовувати її у власній професійній діяльності; високий рівень володіння інформаційно-комунікаційними технологіями; фахові знання з навчального предмету). Практична підготовка включає особистісний (сукупність особистісних якостей, важливих для впровадження квест-технології в освітній процес: моральність, відповідальність, комунікаційність, об'єктивність, толерантність, гнучкість мислення, педагогічний такт, здатність до саморозвитку) і креативний (креативність; здатність до оригінального розв'язання педагогічних завдань; створення цікавих сюжетів і завдань для квесту; розвинуте професійне мислення; уміння володіти формами і методами керівництва творчою навчальною діяльністю учнів) компоненти.

Упродовж усієї підготовки вчителів до впровадження квест-технології реалізуються **принципи навчання** — система вихідних, основних вимог до навчання, виконання яких забезпечує ефективне здійснення завдань учіння і розвитку особистості [5]. Усі принципи навчання тісно взаємопов'язані, взаємопроникають і взаємоконтролюють один одного, і чим більше їх реалізовано під час підготовки, тим вища її результативність й ефективність. Аналізуючи різні принципи навчання для побудови моделі підготовки вчителів, ми будемо використовувати такі: принцип цілеспрямованості навчання; принцип науковості; принцип свідомості; принцип активності; принцип емоційності.

Успіх підготовки залежить як від правильного визначення мети і завдань, так і від способів досягнення, тобто від **методів навчання**. Багатовимірне поняття «метод навчання» має багато сторін, відповідно методи навчання можна групувати в системи, класифікувати. Класифікація методів навчання — це впорядкована за певною ознакою система. Відомі десятки таких класифікацій.

Аналізуючи різні класифікації методів навчання, для нашої моделі підготовки будемо використовувати найпоширенішу в дидактиці останніх десятиліть ХХ століття класифікацію, запропоновану Ю. Бабанським. У ній виділяється три великі групи методів навчання: методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності; методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності; методи контролю і самоконтролю навчально-пізнавальної діяльності. Усі методи навчання будуть здійснюватись різними засобами (мова і дії викладача, а також будь-які матеріальні об'єкти, що використовуються викладачем і суб'єктом навчання у навчанні [12]): предметними, практичними, інтелектуальними та емоційними.

Успіх підготовки значною мірою залежить не лише від використання в ній тих чи інших методів і засобів, але й від організаційних форм цієї роботи (зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя й учнів (навчас і навчається), здійснюваної в певному порядку і режимі [11]). У свою чергу, ці форми визначаються метою і завданнями навчання, кількістю учасників, характерними особливостями напрямку навчання, місцем і часом навчання тощо. Навчальний процес у системі вищої школи відбувається

у різних формах його організації, які реалізуються через способи взаємодії викладача з курсантами. На сьогоднішній день існує багато форм навчання, але єдиної класифікації не має. Модель підготовки вчителів до впровадження квест-технології ми будемо будувати на базі поєднання різних форм організації навчання.

У своєму дослідженні використовуємо класифікацію Безрукової В. [8]: теоретичне навчання (урок, лекція, семінар, консультація, залік, іспит); практичне навчання (лабораторно-практичні заняття); позаурочні форми навчання (факультатив, гурток, кооператив); самоосвіта (самостійна домашня робота, спостереження, діяльність за інтересами).

Зазначимо, що формування описаних компонентів готовності (мотиваційний, когнітивний, креативний, особистісний) має вирішальне значення для підготовки вчителів до впровадження квест-технології. Оцінювати рівень його сформованості ми будемо за допомогою *оцінювально-результативного компоненту*, який включає рефлексивний компонент готовності педагогів (контроль і самоконтроль своєї професійної діяльності, вміння аналізувати ефективність впровадження квест-технології і різних методів, прийомів і засобів, які використовуються під час її впровадження; спрямованість рефлексивного мислення щодо об'єктів професійної діяльності, оцінка процесу і продукту творчої праці учнів).

Зазначений вище компонент — це комплекс діагностичних процедур, що здійснюються після завершення змістового і операційно-дійового етапу з метою визначення ступеня досягнення загальної мети моделі, проведення апробації результатів, представлення результатів, здійснення коригуючих заходів.

Формування цільового компоненту відбувається в ситуаціях, які дозволяють проявити відношення вчителя до змін в освіті, до впровадження нових технологій. Змістовий та операційно-дійовий компонент формується в процесі вивчення квест-технології, її сутності й особливості. Оцінювально-результативний компонент формується в процесі створення й упровадження авторських квестів в освітній процес, представлення результатів широкому колу освітян тощо.

4. ВИСНОВКИ

Так нами побудована модель підготовки вчителів в системі післядипломної педагогічної освіти до впровадження квест-технології, у якій враховувались сучасні методологічні підходи, принципи навчання. Розроблена модель, на нашу думку, допоможе підготувати вчителя-новатора, здатного творчо застосовувати здобуті знання; самостійно відшукувати, опрацьовувати, аналізувати та використовувати інформацію; використовувати у своїй діяльності сучасний зміст, педагогічні форми і методи навчання, технології; набувати необхідних особистих якостей; змінюватися самому і прагнути постійного самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зязюн І. Педагогічне наукове дослідження у контексті цілісного підходу [Електронний ресурс] / І. Зязюн // Порівняльна професійна педагогіка. — 2011. — № 1. — Режим доступу : <http://www.khnu.km.ua/root/res/2-7001-13.pdf>.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. — К. : Либідь, 1997. — 376 с.
3. Ніколаєвська Р. М. Інтеграція теорії та практики в акмеології шкільної освіти [Електронний ресурс] / Р. М. Ніколаєвська // Електронний збірник наукових праць ЗОШПО. — 2013. — № 2 (12). — Режим доступу : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp12/nikolaevskaja.pdf.

4. Прищак М. Д. Методологічний концепт комунікативного підходу в освіті та педагогіці / М. Д. Прищак // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (25–27 вересня 2012 р.). — 2012. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/znanosv/2012/txt/pryshchak.pdf>.
5. Чайка В. М. Основи дидактики [Текст] : навч. посіб. / В. М. Чайка. — К. : Академвидав, 2011. — 240 с.
6. Алексеева Т. Э. Мотивация профессионально-педагогической деятельности педагога — акмеологический подход [Электронный ресурс] / Т. Э. Алексеева // Вестник ТвГУ. Серия: Педагогика и психология. — 2009. — Режим доступа : <http://eprints.tversu.ru/738/1/алексеева.pdf>.
7. Бабанский, Ю. К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований : дидактический аспект / Ю. К. Бабанский. — Москва : Педагогика, 1982. — 192 с.
8. Безрукова В. С. Педагогика : [учебник для индустриально-пед. техникумов и учеб. пособие для инж.-пед. специальностей] / В. С. Безрукова. — Екатеринбург : [б. и.], 1993. — 314 с.
9. Субочева М. Л. Научные подходы к моделированию дистанционного обучения педагогов в средних специальных учебных заведениях в системе постдипломного образования [Электронный ресурс] / М. Л. Субочева // Теория и практика общественного развития. — 2013. — № 4. — Режим доступа : http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/4/pedagogika/subocheva.pdf.
10. Непрокина И. В. Метод моделирования как основа педагогического исследования [Электронный ресурс] / И. В. Непрокина // Теория и практика общественного развития. — 2013. — № 7. — Режим доступа : http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/7/pedagogika/neprokina.pdf.
11. Терминологический словарь современного педагога [Электронный ресурс] // Национальная энциклопедическая служба : [сайт]. — Режим доступа : <http://didacts.ru/dictionary/1032/word/formy-organizaci-obuchenija-organizacionye-formy>.
12. Устинов И. Ю. Определения основных терминов дидактики высшей военной школы [Электронный ресурс] // Национальная энциклопедическая служба : [сайт]. — Режим доступа : <http://didacts.ru/dictionary/1009/word/sredstva-obuchenija>.

Матеріал надійшов до редакції 08.01.2015 р.

МОДЕЛЬ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ КВЕСТ-ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Сокол Ирина Николаевна

старший преподаватель

Запорожский областной институт последипломного педагогического образования, г. Запорожье, Украина

Dominic28@yandex.ru

Аннотация. В статье представлен один из аспектов педагогического исследования подготовки учителей в системе последипломного педагогического образования к внедрению квест-технологии в образовательной деятельности. Для подготовки учителей в системе последипломного педагогического образования необходимо создание современной модели, как целостного педагогического процесса, которая бы базировалась на основе ведущих традиций педагогики и современных педагогических инноваций и помогла учителю сформировать готовность к внедрению квест-технологии в профессиональной деятельности. В данной статье представлена характеристика модели подготовки учителей, раскрыты ее концептуальная и методологическая основы, описаны принципы и формы обучения, организационно-педагогические условия, раскрыты основные компоненты модели.

Ключевые слова: квест; квест-технология; подготовка учителей; модель.

TRAINING MODELS FOR TEACHERS IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE EDUCATION FOR USE OF QUEST TECHNOLOGY IN EDUCATIONAL ACTIVITIES

Iryna M. Sokol

Lecturer

Zaporizhzhya Regional Institute of Teacher Education, Zaporizhzhya, Ukraine

Dominic28@yandex.ru

Abstract. The article presents an aspect of pedagogical research training of teachers in the system of postgraduate education implementation quest technology in educational activities. To train teachers in the system of postgraduate education is necessary to create a modern model, as a holistic pedagogical process that would be based on the basis of the leading traditions of modern pedagogy and modern pedagogical innovation and helped the teacher to form a readiness for the introduction of technology in the quest in professional activity. There is presented the characteristic of model of teacher training, as well as revealed the conceptual and methodological foundations, principles and described learning, pedagogical conditions, the basic components of the model.

Keywords: quest; quest- technology; teacher training model.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Zyazyun I. Pedagogical research in the context of a holistic approach [online] / Zyazyun I. // Comparative professional pedahohika — 2011. — № 1. — Available from : <http://www.khnu.km.ua/root/res/2-7001-13.pdf>. (in Ukrainian)
2. Goncharenko S. U. Ukrainian Pedagogical dictionary. — K. : Lybed, 1997. — 376 p. (in Ukrainian)
3. Nikolayevska R. M. The integration of theory and practice in akmeolohyi school [online] / R. M. Nikolayevska // Electronic Collected Works ZOIPPO. — 2013. — № 2 (12). — Available from : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp12/nikolaevskaja.pdf. (in Ukrainian)
4. Prysach M. D. The methodological concept of communicative approach in education and pedagogy / M. D. Prysach // Materials of the International Scientific Conference (25-27 September 2012). — 2012. - [online]. — Availavle froms : <http://conf.vntu.edu.ua/znanosv/2012/txt/pryshchak.pdf>. (in Ukrainian)
5. Chauka V. M. Basics of didactics [Text]: navch. posib. / V. M. Chauka. — K. : Akademvidav, 2011. — 240 p. (in Ukrainian)
6. Alekseev T. E. Motivation of professional and pedagogical work of the teacher - akmeologicheskij approach [online] / T. E. Alekseev // Vestnik TSU. Series: Pedagogy and Psychology. — 2009. — Available from: <http://eprints.tversu.ru/738/1/алексеева.pdf>. (in Russian)
7. Babanskii J. K. The problem of increasing the effectiveness of educational research: didactic aspect / J. K. Babanskii. — Moscow : Pedagogy, 1982. — 192 p. (in Russian)
8. Bezrukova V. S. Pedagogy: [textbook for industrial-ped. colleges and learning. allowance for engineer-ped. specialties] / V. S. Bezrukova. — Yekaterinburg : [b. and.], 1993. — 314 c. (in Russian)
9. Subocheva M. L. Scientific approaches to the modeling of remote training of teachers in secondary specialized educational institutions in the system of postgraduate education [online] / M. L. Subocheva // Theory and Practice of Public razvitiya. — 2013. — № 4. — Available from : http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/4/pedagogika/subocheva.pdf. (in Russian)
10. Neprokina I. V. Modeling method as a basis for pedagogical research [online] / I. V. Neprokina // Theory and Practice of Public razvitiya. — 2013. — № 7. — Available from : http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/7/pedagogika/neprokina.pdf. (in Russian)
11. Glossary modern teacher [online] // National Collegiate Service: [site]. — Available from : <http://didacts.ru/dictionary/1032/word/formy-organizaci-obuchenija-organizacionye-formy>. (in Russian)
12. Ustinov I.Y. Definitions of key terms didactics of the higher military schools [online] // National Collegiate Service: [site]. — Available from : <http://didacts.ru/dictionary/1009/word/sredstva-obuchenija>. (in Russian)